

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Marktwerving in het openbaar bestuur: marktfundamentalisme of pragmatisme?

Noort, W.J. van

Citation

Noort, W. J. van. (2004). Marktwerving in het openbaar bestuur: marktfundamentalisme of pragmatisme? *Bestuurskundige Berichten*, 19(2), 4-5. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3211235>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 license](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3211235>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Marktwerving in het openbaar bestuur: Marktfundamentalisme of pragmatisme?

In de jaren tachtig heeft zich in de westerse landen een radicale verandering in de politieke besluitvorming en ideologie voltrokken. De periode tussen de Tweede Wereldoorlog en de jaren tachtig stond in het teken van wat men het gebreidelde kapitalisme zou kunnen noemen. De opbouw en uitbouw van de verzorgingsstaat, een keynesiaanse economische politiek en een zekere ordening van de markt waren kenmerkend voor de politieke besluitvorming in die tijd. Sociaal-democratische partijen en ideologieën hadden het tij mee.

Sinds de jaren tachtig is dit drastisch veranderd; bezuinigingen, 'reconstructies' van de verzorgingsstaat en liberalisering zijn nu al ruim twintig jaar typerend voor de politieke besluitvorming. Tegenwoordig staat het denken, doen en laten van burgers, maatschappelijke organisaties en regeringen in het teken van de 'markt'. De 'markt' associëren we met keuzevrijheid, doelmatigheid, dynamiek en individualisme, de 'overheid' met betutteling, verspilling, starheid en eenheidsworst. Tot in de jaren zeventig maakten sommige progressieve partijen zich nog sterk voor nationalisatie van bijvoorbeeld het bank- en verzekeringswezen en waren

"Tegenwoordig staat het denken, doen en laten van burgers, maatschappelijke organisaties en regeringen in het teken van de markt"

aanhangers van de vrije markteconomie in het defensief, tegenwoordig houden zelfs van oorsprong marxistische politieke partijen als de SP geen pleidooien voor nationalisaties en ligt het initiatief bij de voorstanders van concurrentie en marktwerving.

Die omslag heeft zich het eerst en het meest radicaal voorgedaan in de Verenigde Staten en het Verenigd

Koninkrijk. In Nederland heeft het eerste kabinet-Lubbers (1982-1986) het begin gemaakt met de 'herziening' van de verzorgingsstaat. Dit kabinet introduceerde onder andere zes 'grote operaties': deregulering, heroverwegingen (moest de overheid bepaalde taken nog wel uitvoeren of moest zij die overlaten aan de markt of het particulier initiatief?), decentralisatie, reorganisatie van de Rijksdienst, de 1%-operatie (vermindering van de omvang van het overheidspersoneel met 1% per jaar) en privatisering. Sindsdien is er in grote lijnen weinig veranderd in het overheidsbeleid. Het neo-liberalisme viert hoogtij en het is dan ook geen toeval dat de VVD vanaf 1982 van alle politieke partijen het meest geregeerd heeft (17 jaar, tegen het CDA 14 jaar, de PvdA 13 jaar en D66 9 jaar). Hoe dominant het marktdenken en het neo-liberalisme zijn, blijkt daaruit dat de samenstelling van de regering in dit opzicht eigenlijk niet zo veel terzake doet. De politicologische bestuurskundige J. de Vries wijst er in zijn boek 'Paars en de managementstaat' mijns inziens terecht op dat de paarse kabinetten in feite het beleid van de kabinetten-Lubbers grotendeels voortgezet hebben.

Het voert in dit verband te ver te verklaren waar die voorliefde voor de markt vandaan komt. Belangrijker is de vraag waar privatisering, marktwerving, liberalisering, verzelfstandiging en concurrentie toe geleid hebben. Marktwerving zou leiden tot meer doelmatigheid, minder bureaucratie en meer keuzevrijheid voor de 'consument'.

Vooralsnog zijn de effecten van de marktwerving echter ver achtergebleven bij de hooggespannen verwachtingen, al is in een enkele sector, zoals de telecommunicatie, de liberalisering wel een succes te noemen. (Een andere vraag is natuurlijk of het overvloedige gebruik van de mobiele telefoon in alle opzichten zegenrijk is, maar dat is nu niet de discussie.) Maar in tal van sectoren heeft de marktwerving tot allerlei min of meer onvoorziene effecten geleid.

Ten eerste doen zich bij allerlei verzelfstandigde organisaties problemen voor met toezicht en verantwoording. 'Namens wie' opereren de Nederlandse Spoorwegen en thuiszorginstellingen eigenlijk? Voor wie en van wie zijn zijer eigenlijk? Ten tweede leidt marktwerving paradoxaal genoeg juist tot meer regelgeving. De Nederlandse Mededingingsautoriteit moet concurrentie en marktwerving bewaken. De Nederlandse regering geeft de postmarkt steeds meer vrij maar moet tegelijk allerlei regelingen treffen om publieke belangen te waarborgen. Als de regering dat niet zou doen, zouden bewoners van afgelegen gebieden immers verstoken blijven van dagelijkse postbezorging en/of veel hogere tarieven moeten betalen. De vraag rijst wat de resultaten zijn van een nuchtere kosten/batenanalyse van dit soort operaties. Zo slecht was de postbezorging voor de

"Vooralsnog zijn de effecten van de marktwerving ver achtergebleven bij de hooggespannen verwachtingen."

liberalisering nu ook weer niet. Bij de spoorwegen doen zich soortgelijke problemen voor; bij concurrentie zouden er allerlei afspraken moeten komen over gebruik van het net, kaartjes en aansluitingen. Ten derde werkt liberalisering en concurrentie calculerend gedrag in de

hand, hetgeen op gespannen voet kan staan met bepaalde waarden als gelijkheid en sociale cohesie. Als de TPG op grote schaal postkantoren sluit, is dat uit bedrijfseconomisch oogpunt te

staat waren, geen geld te verspillen aan reclame en sponsoring van voetbalclubs. Een risico van de marktwerving is ook dat er allerlei bedrijffjes opduiken met aantrekkelijke aanbiedingen die vervolgens failliet gaan, zoals in de thuiszorg al veelvuldig gebeurd is.

"Toen ze nog van de staat waren, hoefden energiebedrijven geen geld te verspillen aan reclame en sponsoring van voetbalclubs"

Als de resultaten van het beleid tegenvallen, zijn er in het algemeen twee mogelijke reacties. Ten eerste kan men de minder gunstige effecten toeschrijven aan de uitvoering van het beleid. De

begrijpen, maar neemt de leefbaarheid in allerlei buurten en dorpen af, zeker voor ouderen die weinig mobiel zijn en niet elektronisch bankieren. Ten vierde is het maar de vraag of de 'consument' zo gediend is met de grotere keuzevrijheid die hij zou krijgen. Ik had vroeger een buurman met niet al te veel geld maar met veel tijd, die uitzocht welke artikelen in welke supermarkt het goedkoopst waren en vervolgens met zijn brommer alle supermarkten aandeed. Veel consumenten hebben echter weinig tijd en het is niet reëel te verwachten dat huishoudens een goede vergelijking kunnen maken tussen de aanbiedingen van de verschillende elektriciteitsmaatschappijen. Bovendien hoefden energiebedrijven, toen ze nog van de

beleidsideeën zijn goed, alleen de implementatie deugt niet. Dit is een type reactie dat als 'fundamentalistisch' te bestempelen is. De schrijver Naipaul geeft in zijn boek 'Among the believers' een interessant voorbeeld. In Pakistan past men in steeds sterkere mate islamitische wetgeving toe. De resultaten blijven echter sterk achter bij de verwachtingen. De reactie van geestelijke leiders is echter dat de islamitische wetgeving nog niet voldoende is doorgevoerd. Zo reageren ook vooral liberale politici op de problemen die aan doorvoering van concurrentie en marktwerving verbonden zijn. Er is volgens hen nog te weinig marktwerving. Zo is het ook te begrijpen dat VVD-leider Bolkestein

alle problemen in Nederland toeschrijft aan de PvdA, hoewel zijn eigen partij zoals opgemerkt de laatste twintig jaar het meest geregeerd heeft. Het beleid is nog niet neo-liberaal genoeg geweest. Ten tweede kan men de marktwerving en concurrentie reguleren en streven naar wat vroeger wel een 'gemengde economie' of 'sociale markteconomie' noemde. Nationalisatie is als alternatief in het tijdvak van individualisering en mondialisering niet meer aan de orde. De strijd zal dan ook de komende jaren niet gaan tussen grote ideologieën, maar tussen de (gelovige) marktfundamentalisten enerzijds en de (sceptische) pragmatici anderzijds. □

dr. W.J. van Noort

